

Journal of Universal History Studies

Baltalar ve Yasalar: Orta Çağ Avrupası'nda Orman Tahribatı ve Önlemeye Yönelik Çıkarılan Yasalar¹

Axes and Laws: Deforestation in Medieval Europe and Laws Enacted for Prevention

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 13.07.2024 / 05.03.2025

pp. 1-19

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 8(1) • June • 2025 •

Tolgahan Karaimamoğlu

Mersin University, Department of History, Associate Professor Dr., Mersin, Türkiye

E mail: tolga_han33@windowslive.com

Orcid Number: 0000-0002-7614-4428

Cite: Karaimamoğlu, T. (2025). Baltalar ve Yasalar: Orta Çağ Avrupası'nda Orman Tahribatı ve Önlemeye Yönelik Çıkarılan Yasalar. Journal of Universal History Studies, 8(1), 1-19. <https://doi.org/10.38000/juhis.1515681>

¹ This article is analyzed by three reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale üç hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

* This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike).

*There is no conflict of interest with any person/ institution in the prepared article/ Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/ kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Öz

Orta Çağ süresince Avrupa periferinde birçok değişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Doğa da bu süreçten payına düşeni fazlasıyla almıştır. Nitekim Avrupa'nın geniş ormanlık alanları Orta Çağ'ın başından sonuna kadar tarımsal faaliyet ve yerleşim yeri açmak, yakacak ve ham madde temin etmek gibi temel bazı sebeplerden dolayı ciddi şekilde tahrip edilmiştir. Nüfusun dramatik ölçüde arttığı özellikle on ile on ikinci yüzyıllar arasında Avrupa'nın ekolojik düzeni baltalı ellerle değiştirilmeye başlanmıştır. Öyle ki insanlık tarihinin büyük felaketlerinden olan Kara Ölüm olmasaydı Avrupa'nın çölleşeceği söylenmiştir. Orta Çağ'ın başından itibaren kendi ekonomik ve sosyal alanlarını korumakta kararlı olan bazı krallar bu durumun önüne geçmek için belli düzenlemeler oluşturmaya çalışmışlardır. Avrupa'da orman tahribatının derinden hissedildiği Fransa ve İngiltere'de krallar bu konuda yasalar çıkartmıştır. Bu yasalara uymayanlara para ya da ölüme varan ağır cezalar getirmişlerdir. Özellikle Normanların İngiltere'de yönetimi ellerine geçirdikten sonra ormanları kendi çıkarları doğrultusunda korumak için kurumsallaşma adımlarına başladıkları anlaşılmaktadır. Ormanların korunmasına yönelik İngiltere'de girişilen sert uygulamalar büyük bir hoşnutsuzluğa neden olmuş ve bu durum Magna Carta hükümlerine kadar yansımıştır. Bu çalışma Orta Çağ Avrupası'nda meydana gelen orman tahribatının ana nedenlerine ve bu tahribatın önüne geçmek için krallar tarafından oluşturulan yasalara odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ Avrupası, İngiltere, Yasalar, Nüfus, Hristiyanlık.

Abstract

Many changes and transformations occurred in the European periphery during the Middle Ages. Nature has also had its share of this process. Large forest areas of Europe were seriously destroyed from the beginning to the end of the Middle Ages for basic reasons such as agricultural activities, opening settlements, and supplying fuel and raw materials. Especially between the tenth and twelfth centuries, when the population increased dramatically, the ecological order of Europe began to be changed by axe-wielding hands. So much so that it has even been said that Europe would have become a desert if it had not been for the Black Death, one of the greatest disasters in human history. Since the beginning of the Middle Ages, some kings determined to protect their economic and social areas and tried to create certain regulations to prevent this situation. Kings passed laws on the subject in France and England, where forest destruction was deeply felt in Europe. They imposed heavy penalties, up to fines or death, on those who did not comply with these laws. It is understood that especially after the Normans took over the administration in England, they started institutionalization steps to protect the forests in their interests. The harsh practices implemented in England to safeguard forests caused great dissatisfaction, which was reflected in the provisions of the Magna Carta. This study focuses on the main causes of forest destruction in Medieval Europe and the laws created by the kings to prevent this destruction.

Keywords: Medieval Europe, England, Laws, Population, Christianity.

Extended Abstract

With the transition to settled life, people started to destroy forests and disrupt the ecological order. At the same time, it is understood that the continuity of this issue in intellectual life has been discussed around the question of what a forest is, since the first civilizations. It is understood that the material and spiritual meaning attached to the forest experienced a serious change with the transition to the Middle Ages. Medieval Europe is one of the peak periods of deforestation. The first institutional destruction began as Christianity symbolically declared war on the pagan faith through forests, the number of monasteries gradually increased, and the Church sought economic income. Destruction in European forests increased due to the increasing population that became active during the Early Middle Ages. The main reasons for this destruction are to open settlements and agricultural areas and to obtain fuel and raw materials. The destruction in the forests of Central and Northern Europe entered a different process in the tenth century. The positive period that started in the first century increased the population of Europe very rapidly for approximately three centuries. As a result of this development, which increased the number of hungry and axe-wielding hands, destruction occurred affecting large forested regions of Europe, from England to France. The death of millions as a result of the Black Death, which appeared on the horizon of Europe in 1347, saved the forests from the brink of extinction. It can be seen that the first attempts of European kings to protect forests for their interest date back to the beginning of the Middle Ages. The kings tried to be sensitive about protecting “some” forest areas, primarily for economic reasons and several personal concerns such as their hunting grounds. For example, the laws of King Gundobad of the Burgundians in the sixth and seventh centuries contain harsh provisions to protect forests. Despite regional variation in the management of early medieval forests, there was some standardization of policy during the reign of the Carolingians, particularly. European kings took similar attitudes towards forests. In the thirteenth century, German king Heinrich VII. A document published by Heinrich described the felling of trees for agricultural purposes as a disaster. King Alfonso X of Castile was one of the names that imposed the harshest penalties for protecting forests. England lost almost all of its large forest areas by the eleventh century. It appears that the royal forest law, initiated by Henry II (1154-1189), was strictly enforced. This situation was one of the important factors that caused a rift between the people and the kings. The bureaucratic scheme to protect forests, which started and developed in the European periphery with William in England, was finally implemented in France with the French Forest Regulations published by Louis XIV in 1669. As a result, strict forest and timber legislation in England and France during the seventeenth century was inspired by historical evidence of the destruction of natural resources and a growing awareness of the risk of human-caused environmental changes.

Giriş

*“İnsan kurumunun düzeni şuydu;
önce ormanlar; sonra kulübeler;
sonra köyler; sonra şehirler ve
son olarak da akademiler.”*

(Giambattista Vico, s. xxi-xlix)

Yerleşik hayata geçiş süreciyle başlayan tarım devrimi insanlık tarihinde dönüm noktası olmuştur. Bu süreçle birlikte hızla artan nüfusu yani *“aç karınları doyurmak için”* daha fazla tarım yapmak insanlığın bilinçli tercihi haline gelmiştir. İnsanlık bu tercihten dolayı da hayatta kalabilmek adına doğayı kontrol etmenin gerekliliğine inanmıştır. Başta tarım ve otlatmanın yoğun şekilde yapılması nedeniyle de ormanlar yok olmaya başlamıştır. İnsan eyleminin doğal dünya özellikle de ormanlar üzerindeki yıkıcı etkilerinin ilk uygarlıklarda dahi anlaşıldığı ve bazı düzenlemeler yapılmaya çalışıldığı bilinmektedir².

Orman, uygarlık tarihinin uzun bir döneminde insanın etkisinden bağımsız, ehlileştirilmemiş ve engellenmemiş vahşi doğayla eş anlamlı görülmüştür. Bu yanı sıra orman mistik izlenimlerin, korkunun, yer yer kötülüğün ve insanın hükmetme arzusunun zirvesinde yer almıştır. Ormanlar sadece görkemleri nedeniyle değil aynı zamanda insanlara sağladıklarıyla da takdir edilmiştir; otlatma, av hayvanları, odun ve en önemlisi tarım için arazi kaynağı olmuştur (Zon, 1920, s. 139-166).

Peyzajı kendilerine uygun hale getirmekte kararlı olan insanlar devamlı surette ormanlara balta ve sabanla saldırmışlardır. Dolayısıyla ormanlar baltalı ellerin yıkıcı tahribatı altında giderek küçülmüştür. Batı düşünce tarihinin çok gerilerinde, doğa çoğunlukla en kötü anlamda vahşi, tehlike ve kötülüklerle dolu, ekili peyzajın güzelliğinden ve biçimlerinden yoksun olarak görülmüştür. Avrupa periferinde durum böyle olunca da on yedinci yüzyıla kadar orman hâlâ barbarlığın ve korkunun vahşi bir tasviri olarak görülmeye devam etmiştir (Williams, 2006, s. 62-110).

Batı medeniyetinin köklerini dayandığı Antik Yunan-Roma döneminde doğa ve özellikle de orman üstüne düşüncelerin, kültürel yapıların ve tanımların oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Romalı şair ve filozof Titus Lucretius Carus, *“De rerum natura”* başlıklı eserinde doğal evreni şu şekilde tanımlamıştır; *“Dağlar ve vahşi hayvanların barındığı ormanlar açgözlülükle (insanlar tarafından) ele geçirildi.”* Cato MÖ 2. yüzyılın ortalarında söğüt yataklarından, baltalıklardan, meyve bahçelerinden ve yelken direği yapılan ağaçlardan bahsetmiştir (Meiggs, 1982, s. 22-32, 227, 262, 372-375). Yaşlı Pliny de ormanların insanlık tarihindeki önemine şu şekilde dikkat çekmiştir:

“İnsanoğlu ilk besinini ormandan aldı; ağaçların yaprakları sayesinde mağarası daha yaşanabilir hale geldi ve ağaçların kabukları da giysi oldu. Bugün bile bunlara benzer koşullar altında yaşayan milletler var. O halde, giderek (ormanlara) daha çok hayret ve hayranlık duymamız gerekiyor” (Natural History, 1855, s. xii, 31.19).

² Yazılı kayıtlardaki ilk hikaye olan Gılgamış Destanı'na (MÖ. 3000) bakıldığında dahi ormana yüklenen anlamın insan ruhunun derinliklerine kadar indiği anlaşılmaktadır. Bu destanda ilginç şekilde eli baltalı insanların ormana nasıl zarar verdiği de anlatılmaktadır.

Hristiyanlık öncesi Batı toplumunda ormanlara yönelik inançların ve kutsal atıfların varlığına daha sık rastlanılmaktadır. Nitekim Yunan ve Roma döneminin mitolojisinde ve kanunlarında kutsal koruluk alanların korunması amacıyla ormanların bir miktar saygı gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim kimi koruluk alanlar, pınarlar ve dağ zirveleri tanrıların evi olarak görüldüğü için kutsal kabul edilmiştir. Ağaçlarda, onları kesenlere lanet eden perilerin yaşadığına inanılmıştır. Nitekim halk, Yunan panteonunda olduğu gibi belirli ağaç türlerini belirli tanrılarla ilişkilendirmiştir. Örneğin, Zeus veya Jüpiter meşeyle özdeşleştirilmiştir (Cook, 1903, s. 174-186).

Strabon (MÖ 64-MS 24) Galatya'da (Küçük Asya) meşelik kutsal alanların olduğunu doğrularken, Cassius Dio (MS 150-235), Tacitus (MS 56-117) ve Lucan (MS 39-65) Doğu Anglia'da Tanrıça Andraste'ye adanan kutsal ormanlarda, Galler kıyısı açıklarındaki Anglesey adasında ve Galya'daki Marsilya'da insan kurbanlarının adandığını yazmıştır (Green, 1992, s. 28, 86, 108-160). Koru tanrıçalarına ayrıca İngiltere Grenoble'daki Buxton ve Bath bahar tapınaklarında, Fransa'daki Ardennes ormanında ve Almanya'da Speyer yakınlarında da tapılmıştır. Kutsal korulara odaklanan ormanlık tanrı ve tanrıçalara yönelik kültler, Roma dönemi ve sonrasında Kelt ve Germen kültürlerinde de mevcuttur. Nitekim ağaçlara hem tek tek hem de bütün bir orman birimi olarak Keltler tarafından saygı duyulmuştur. Bu kutsiyetten dolayı bazı gruplar ağaçlarını korumak için kendi bölgelerindeki kutsal koruluk alanlara yaklaşan hayvanların öldürülmesine varacak kadar ağır cezalar uygulamışlardır. Bu şekilde bazı eski ormanlık alanların korunması sağlanmış olsa da genel anlamıyla kutsal alanın dışında kabul edilen diğer ormanlık alanların ve ağaçların yönetimler /halklar tarafından çeşitli nedenlerle tahrip edildiği de bilinmektedir (Meiggs, 1982, s. 247-286; Toutain, 1907-1920, s. 295-296; Aberth, 2013, s. 78-80).

Avrupa periferinde, Hristiyanlığın dördüncü yüzyılın sonuna doğru resmi din olarak benimsenmesi ve ardından güçlü dönüşümler ve misyonerlik çalışmaları yoluyla yayılmasıyla birlikte, pagan dünyasındaki birçok kutsal koru ve ağaca, saygı duyulan ormanlık kült merkezlerine saldırılar başlamıştır. Theodosius (379-95), 392'de, ormanlık alanda yerleşik tanrıya bir dua biçimi olarak ağaç gövdelerine bağlanan fileto veya kurdele sunumları da dâhil olmak üzere pagan kurban törenlerini ve tapınak ibadetlerini yasaklayan bir kararname yayınlamıştır (Grindle, 1892, s. 23-37). Sonraki yüzyılda Kartaca (401) ve Arles Konsilleri (452) ağaçlara tapınmayı yasaklarken bu tür saygı duyulan tüm nesnelerin yok edilmesini yani ağaçların kesilmesini emretmiştir. Hristiyanlık adına yapılan ağaç tahribatının belki de en ünlü örneği, dördüncü yüzyılda Tourslu Aziz Martin tarafından gerçekleştirilen olaydır. Orta Çağ'a girilirken Avrupa ormanlarına simgesel anlamda da olsa ilk balta darbesi Hristiyan misyoner ve devlet adamları tarafından indirilmiştir. Sonuçta ağaçlar ve ormanlar, doğanın insanlığa bahsettiği en değerli faydalar olarak kabul edilmiş olsa da çevresel değişimin en önemli etkeni olan ormansızlaşma, Orta Çağ'ın son dönemine kadar da devam etmiştir (Aberth, 2013, s. 78-84).

Avrupa'da doğal çevre hakkında geniş bir literatür olmasına karşın özellikle Orta Çağ'daki ormanlık alanlar hakkındaki literatür son derece sınırlıdır. Avrupa'da doğal çevrenin değişimini konu edinen çalışmalar Orta Çağ'da ormanların tahribatına sadece bir alt başlık olarak değinmişlerdir. Fransız tarihçi Georges Duby'nin 1962 yılında yayınladığı "*L'Économie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident médiéval, Flamarion*" başlıklı çalışması bu konunun gündeme gelmesi ve araştırılmaya başlanması adına önemli bir başlangıç olmuştur. Bu eserin yanı sıra özellikle İngiltere'de "*A Calendar of New Forest Documents*" kayıtları, çeşitli kronikler ve yayınlar konu hakkında önemli kaynaklardır. Araştırmada, Orta Çağ Avrupası'ndaki orman

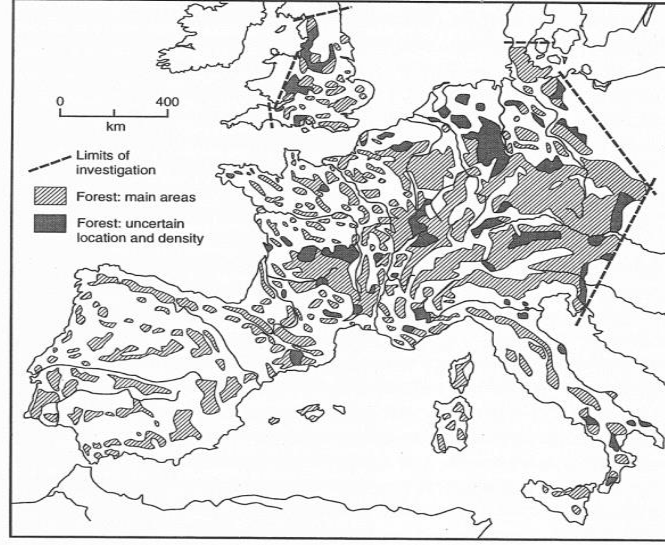
tahribatı ve bu tahribatı önlemeye yönelik oluşturulan düzenlemeler hakkında literatürdeki açığı kapatmak için ülkeler, şehirler ve bölgesel bazı bulgular üzerinde durulmaktadır. Avrupa periferinde ormana bakışın değişip dönüşmesinde Orta Çağ'da yaşananların temel nokta olduğu savunulmaktadır.

1. Orta Çağ Avrupası'nda Orman Tahribatı

Orta Çağ Avrupa tarihçisi Marc Bloch, Feodal Toplum başlıklı çalışmasında büyük ölçüde evcilleştirilmemiş ormanlardan ve vahşi doğadan oluşan bir Avrupa'da o dönem insanların zorunlu olarak doğaya yakın olduklarını yazmıştır (Bloch, 1961, s. 3). Umberto Eco bu durumu “*en korkunç haliyle bile doğa sembolik hayal gücüne bir tür alfabe gibi göründü. Tanrı insanla konuştu...*” şeklinde yorumlamıştır. Dolayısıyla Orta Çağ Avrupası'nın doğal dünyası, ilahi mirasın bir parçası olarak Tanrı'nın oldubittisi ve kudreti olarak kabul edilmiştir (Eco, 1959, s. 67). Bununla birlikte mevsimlerin ve manzaraların şiirsel tasvirleri gerçeklikten çok uzaktır. Avrupa'nın fiili ormansızlaşması Orta Çağ boyunca hızla devam etmiştir. Orta Çağ ve Rönesans dönemi şairleri ve oyun yazarları, çölleri, dağları çirkin, tehlikeli ve yaşanması zor alanlar olarak resmetmişlerdir. Ormanlar genellikle kötü ruhların, iblislerin ve cadıların, hayvani yaratıkların, vahşi insanların ve canavarların yaşadığı gölgeli, vahşi yerler olarak tasvir edilmiştir. Bu izlenim dönem edebiyatına da yansımıştır; Dante, Hristiyanların ormanlık alanlara karşı duyduğu temel korkuyu ilginç şekilde anlatmıştır (İlahi Komedy, 2018, s. 133-139). Bu korkunun nedeni, esas olarak Papalığın pagan döneme de atıflar yaptıktan sonra orada yaşayan cadılar ve büyücüler hakkında yaydığı batıl inançlardır. Aynı zamanda hikâyesi Orta Çağ'a dayanan tipik İngiliz insanı olan Robin Hood da görünüşe göre “*tamamen neşeli*”, güvenli, evcilleştirilmemiş ve bereketli Sherwood Ormanı'nda yaşamaktadır (Quiller-Couch, Oxford, 1910). Bu yanı sıra aynı zamanda Orta Çağ edebi hayal gücünde yeşil orman genellikle kanun kaçakları dışında kimsenin yaşamadığı güvensiz vahşi bir yer olarak da tasvir edilmiştir.

Orta Çağ dünyasında ormanın bugün düşündüğümüzden oldukça farklı bir anlamı ve tanımı vardır; ekonomik veya ekolojik bir varlık olmaktan ziyade, esas olarak tüzel bir varlık olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle orman yerelin gelenek ve göreneklerine göre, mülkiyet haklarının ve onu bu şekilde tanımlayan yasaların kapsamına giriyorsa, aslında ağaçsız ekilebilir veya mera alanlarını da içerebilir bir alan olarak kabul edilmiştir. Orta Çağ'da orman daha da genel anlamıyla vahşi ağaçlık alanla köyün ekili açık alanı arasındaki karmaşık kesişimi yansıtmıştır. Bir bakıma insanın kendi yararına ve belki de tesadüfen orada yaşayan canlıların ve hatta ağaçların yararına aktif olarak yönettiği bir yer olarak görülmüştür. Bu, elbette günümüze kadar devam eden bir uygulamadır; modern dünyada tercih edilen terim “*sürdürülebilir ormancılık*” olsa da bunun en biçimlendirici deneyiminin Orta Çağ'da ortaya çıktığı iddia edilebilir. Dolayısıyla bir ormanın tanımı son derece değişkendir ve büyük ölçüde belirli zamansal veya coğrafi koşullara bağlıdır. Örneğin Lombardlar, Franklar ve Anglo-Saksonlar tarafından yönetilen topraklar da dahil olmak üzere Avrupa'nın büyük bir bölümünde çıkarılan Orta Çağ yasalarında ormanların esas olarak kraliyet ailesi tarafından avlanmak için ayrılan arazi olduğu açıkça ortaya konmuştur. Dolayısıyla ormanlar ağaçların iyiliği için değil, avlanma alanı olarak hizmet eden bir rezerv alanı olarak da görülmüştür (Young, 1979, s. 1-18, 74-114).

Harita 1: Avrupa'nın 1000-1300 Yılları Arasında Büyük Ormanlık Alanlarının Dağılımı³

Kaynak: Higounet, 1966, s. 343-398.

Erken Orta Çağ ormanları üzerine çalışan Fransız tarihçi Charles Higounet, Avrupa'da 1000-1300 arasında orman örtüsünün dağılımını gösterme iddiasında olan bir harita hazırlamıştır. Orta Çağ'ın geç dönemlerinde yaklaşık 142 ayrı ormanlık alana yapılan referanslara dayanan harita, Güney Fransa'dan doğuya doğru neredeyse tüm Alman İmparatorluğu ve Orta Avrupa boyunca kesintisiz ormanlık alanları ve Kuzey Fransa, İtalya, İspanya ve İngiltere'deki daha izole orman adalarını göstermektedir. Bununla birlikte, haritanın düzgün ve düzenli görünümü aldatıcıdır; çünkü Higounet bile haritasının yalnızca *“çıplak bir taslak olduğunu ve makalesinin gelecekteki araştırmalar için yalnızca bir başlangıç noktası”* oluşturduğunu kabul etmiştir (Higounet, 1966, s. 343-398).

Kuzey Avrupa'nın iklimi, klasik kültürü besleyen Akdeniz ortamından farklıdır. Bundan dolayı da değişen şartlar ve artan nüfus sebebiyle ormanın, kent ve kır yaşamıyla olan bağları Orta Çağ'ın en önemli özelliği haline gelmiştir. Erken Orta Çağ'ın sonunda İngiltere'de ormanın durumuna ilişkin belki de en güvenilir bilgi ülkeyi işgal eden William tarafından 1086'da derlenen Domesday araştırmasıdır⁴. Bu araştırma yaklaşık 7.800 ormanı listelemektedir. En büyük orman yoğunluğunun ülkenin iç kısımlarında ve güney doğusunda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu kaynakta da Weald İngiltere'deki en büyük ormanlık alan bloğu olarak geçmektedir. Britanya kırsalındaki değişimleri inceleyen tarihçi Oliver Rackham, tüm bunların yaklaşık 4 milyon dönümlük orman alanına, yani İngiltere'nin toplam alanının %15'ine tekabül ettiğini söylemektedir (Rackham, 2003, s. 5-47). Avrupa'nın ormanlık alanlarına bakıldığında kuzeydoğu Fransa'daki Ardennes ve güneybatı Almanya'daki Odenwald'da Erken Orta Çağ'dan kalma büyük bölgesel ormanlar karşımıza çıkmaktadır (Rackham, 2003, s. 47-68, 97-109). Códice Calixtino on ikinci yüzyılda Galiçya topraklarının ormanlar açısından zengin olduğunu söylemiştir (Kwiatkowska, 2007, s. 42). Her ormanlık alanda insan

³ Charles Higounet'in (les grands défrichements) Avrupa'nın 1000-1300 yılları arasında sahip olduğu büyük ormanlık alanlarının dağılımını göstermek için yaptığı harita.

⁴ William, 14 Ekim 1066'da yapılan Hastings Muharebesi'yle İngiltere'yi ele geçirmiştir. Bu zaferle neler elde ettiğini tespit etmek için adamlarını görevlendirmiştir. William'ın adamları ülkede kimin neyi varsa kaydetmiştir. Dolayısıyla ülkenin envanteri çıkarılmıştır. Anglo-Saksonlar bu araştırma sonunda her şeylerini kaybedeceklerini düşündükleri için kaynağa Domesday yani kıyamet günü adını vermişlerdir. Günümüzde dahi söz konusu kaynak İngiltere'de ortaya çıkan çeşitli anlaşmazlıklar sırasında mahkemede kanıt olarak kullanılmaktadır.

tahribatının ne kadar olduğu ve doğal durumun ne ölçüde etkilendiği konusunda farklılıklar vardır. Anglo-Sakson İngiltere’deki en büyük korunmuş ormanlık alan bloklarından biri olan Weald dahi sekizinci yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak domuzlar için otlak alanı olarak kullanılması sebebiyle yoğun şekilde tahrip edilmiştir. Bu aynı zamanda dini kurumlara yani manastır teşkilatlanmasına ormanlık alanlarda sıklıkla pannage (domuz otlatma hakkı) hakkı için verilen kraliyet imtiyazlarındandır. Domuzların Weald’da oyduğu inler ve otlaklar onuncu yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan insan yerleşimlerinin başlangıç noktasıdır (Aberth, 2013, s. 78-88). Lucretius’a ait şu saptama Orta Çağ’a da çok uymaktadır:

“Günbegün ormanlık alanı yamaçtan yukarıya doğru sürünmeye zorladılar ve aşağı kesimleri toprak işlemeye bıraktılar. Tepeler ve ovalar boyunca çayırları ve tahıl tarlalarını, rezervuarları, suyollarını ve üzüm bağlarını genişlettiler” (Lucretius, 1957).

Orta Çağ şartları içerisinde yoğun bir ormansızlaşma ya da orman tahribatı kralları harekete geçirmiştir. Nitekim bazı hükümdarlar ormanları koruma üzerine ağır cezalar içeren yasalar çıkartmıştır. Orta Çağ’a geniş yelpazeden bakıldığında ormanlar tarımda önemli bir rol oynamış olsa da tek neden bu değildir. Nitekim ormanlar beslenme⁵, yerleşim yeri, inşaat malzemesi, denizcilik için kereste, madencilik, yakıt kaynağı, mera ve avlanma alanı⁶, manastırların-lordların ekonomik faaliyet bölgeleri⁷ olmuşlar ve devletin arazi politikalarının yıkıcı yağmalamalarına maruz kalmışlardır.

Resim 1: Elyazmasında (11. yüzyıl) Ormanı Yağmalayanlar ve Onların Haklarında Yazılanlar Gösterilmektedir

Kaynak: British Library, Ms. Tiberius, B.V. pt. 1, fol. 6^r.

Avrupa’da orman temizlemenin/tahribatının en yoğun aralığı yedinci yüzyıldan on dördüncü yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu süreçte özellikle de “Orta Çağ İklim Anomalisi” ismi verilen dönemde (Kuzey Avrupa’da iklim daha elverişli bir seyre girmiştir) Avrupa nüfusu büyük oranda artmış (1300 yılında 80 milyona

⁵ Örneğin bal önemli bir orman ürünüdür. Bal toplama hakları dikkatle tahsis edilmiştir.

⁶ Orta Çağ tarım sisteminde arazi otlatmaya ayrılmıştır. Bunun yerine ormanlar meralık alanlar olarak kullanıldığı için oldukça değerlidir. Orta Çağ Fransa’sı bu duruma iyi bir örnektir. Bazı tarihçiler, iyi yönetildiğinde ve düşük nüfus yoğunluğunda bu uygulamanın biyolojik olarak sürdürülebilir bir sistem olduğunu belirtmektedirler.

⁷ Beslenmek için tahılın öğütülmesi gerekiyordu. Değirmen ayrıcalıkları iyi gelir getirdiği için bu sektör lordlar ve manastırlar tarafından kontrol edilmiştir. Bu yüzden halkın değirmen açması yasaklanmıştır. Dolayısıyla nüfus arttıkça (özellikle 950-1300 arasında) ormanlar kaçak yapılan küçük değirmenlerle dolmaya başlamıştır. Kayıtlar, manastırların ve baronların izinsiz küçük değirmenler aradıklarını ve değirmen taşlarını kırdıklarını göstermektedir.

⁸ Orta Çağ’da yemek yapmak ve ısınmak için oduna yoğun şekilde ihtiyaç duyulmuştur. Şehirler büyüdükçe yakıt ihtiyacı daha da artmıştır. Örneğin, Paris, bu dönemde yakacak odunu uzak mesafelerden suyuoluyla ithal etmiştir. Bu yüzden de ormanlar sıklıkla talan edilmiştir.

yaklaşmıştır) ve bunun sonucunda Orta ve Doğu Avrupa ormanları yerleşim yeri açmak için yağmalanmıştır⁹. Bazı tarihçilerin nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin iç içe geçmiş durumuna verdikleri isim olan “Orta Çağ tarım devrimi” sonucunda on ikinci yüzyılın sonuna doğru geniş ormanlık alanlar yok edilmiştir (Karaimamoğlu, 2023, s. 121-151). Norman Cantor, Geç Orta Çağ ve sonrasındaki ormansızlaşmanın etkilerini çalışmasında şu şekilde anlatmaktadır:

“Avrupalılar, Orta Çağ’ın ilk yüzyılları boyunca geniş ormanların ortasında yaşamışlardı. 1250’den sonra ormansızlaştırmada o kadar ustalaştılar ki, 1500’e gelindiğinde ısınmak ve yemek pişirmek için odun sıkıntısı çekmeye başladılar. Orta Çağ boyunca etobur yüksek proteinli diyetlerinin temelini oluşturan, artık yok olan ormanlarda yaşayan cömert yabani av hayvanı arzusunun ortadan kalkması nedeniyle beslenmede bir düşüşle karşı karşıya kaldılar. Avrupa, 1500 yılına gelindiğinde (artık) yakat ve beslenme felaketinin eşiğindeydi ve on altıncı yüzyılda ancak yumuşak kömürün yakılması ve (Amerika’nın keşfi süreciyle kıtaya taşınan) patates ve mısırın yetiştirilmesiyle kurtulabildi” (Cantor, 1993, s. 565).

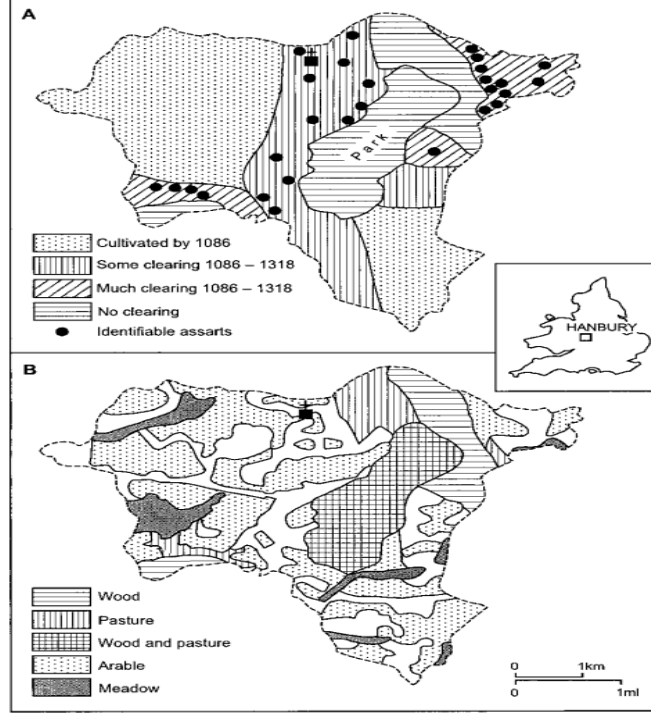
Orta Çağ süresince insanların ellerinden ister istemez baltaları hiç düşmemiştir. Aynı zamanda Orta Çağ boyunca, Avrupa’nın ormanları, çok sayıdaki kaynağı önemli ölçüde etkileyen bir ekonomik faaliyet artışına da tanık olmuştur. Bu alanlardan birisi de madenciliktir. İlk maden mühendisi olan Georgius Agricola eserinde madenciliğin doğayı yok ettiği fikrini reddetmiştir. Agricola bu fikrine karşı çıkanların madenciliğin hem tarlalarına hem de ormanlara zarar verdiğine dair argümanlarını da şu şekilde aktarmıştır; “Madenlerin eritilmesi ve işlenmesinde çok miktarda oduna ihtiyaç duyulduğundan ormanların ve koruların kesildiğini, bunun sonucunda da hayvanların ve kuşların yok olduğunu iddia ediyorlar” (Georgius Agricola, 1950, s. 5-18).

Kraliyet politikası olarak orman temizlemenin en geniş çaplısı Odenwald’da yapılmıştır. Buradaki ormanların bir kısmı manastırlara verilerek yok edilmiştir. Karolenjler tarafından çeşitli manastırlara parça parça bağışlanan büyük ölçüde kullanılmamış bir orman olan Odenwald, dokuzuncu veya onuncu yüzyıllarda köy yerleşimlerine yer açmak için sistematik insan kolonizasyonu ve geniş ölçekli temizleme yoluyla saldırıya uğrayan bozulmamış ormanların belki de en tipik örneğidir. Bir başka örnek de Saksonya’nın Bochonia ormanında keşiş Sturm tarafından 743-744’te kurulan Fulda manastırındır. Eigil’in dokuzuncu yüzyılın başlarında yazdığı Aziz Sturm’un Hayatı (Life of Sturm) başlıklı eserine göre, kendisine münzevi din büyüğü Piskopos Boniface tarafından Saksonya’nın “vahşi ormanlık ortamında” yeni bir manastır kurma görevi verilmiştir. Burası kendisinin ve arkadaşlarının yer, gökyüzü ve muazzam ağaçlardan başka hiçbir şey göremediği ıssız bir yerdir. Sonunda Sturm, yeni manastırını kurmak için tam olarak aradığı yeri bulmuştur. Burası Fulda Nehri kıyısındaki Eihloha adlı bölgedir. Anlatıya göre korkunç vahşi doğada günlerce küçük ağaçları keserek dolaştıktan sonra, eşeğini ormanın vahşi hayvanlarına karşı korumak için bir yer yapmıştır. Austrasia saray kontu (741-747) Carloman tarafından arazi kendisine verildikten sonra Sturm, yedi arkadaşıyla birlikte alanı ellerinden geldikince ağaçlardan temizlemeye koyulmuş ancak bu görevde onlara büyük yardımlar da yapılmıştır. Aziz Boniface bir hafta içinde ormanları kesip çalıları temizleyecek olan bir adam kalabalığıyla gelmiştir. Doğu Almanya’daki bakir bir ormanın Hristiyanlık uygarlığının baltası önünde yok

⁹ Avrupa’da on dördüncü yüzyılın başından itibaren hava durumundaki olumlu gidişat son bulmaya başlamıştır. Sıcaklık değerleri bölgesel varyoslara göre değişmekle birlikte 2-3 derece düşerken, kışlar da daha sert geçmeye başlamıştır. 1300-1850 yılları arasındaki bu sürece Küçük Buzul Çağı denmiştir.

olmasını konu edinen bu ikonik hikâye dahi durumu tüm açıklığıyla özetlemektedir (<https://sourcebooks.fordham.edu/basis/sturm.asp>).

Harita 2: West Midlands’da (İngiltere-Hanbury) (A) 400-1318 Yılları Arasında Yerleşim Bölgeleri ve (B) 1300 Dolaylarında Arazi Kullanımı Gösterilmektedir

Kaynak: Dyer, 1991, s. 10.

Bir Orta Çağ köyünün çevresindeki ormanlık alanın köylüler tarafından tahrip edildiğine dair tipik örneklerden bir diğeri de İngiltere’deki Feckenham Kraliyet ormanında yer alan Hanbury’den gelmektedir. On üçüncü yüzyıl boyunca köyün büyük genişlemesi sırasında 1000 dönümlük alanın temizlendiği tahmin edilmektedir. Hanbury’de yaşananlar lordlar veya manastırlar tarafından yapılan tahribattan ziyade, büyük ölçüde kendi inisiyatifleriyle ormanı küçük parseller halinde kümülatif olarak kemiren birçok bireysel kiracının işidir (Dyer, 1991, s. 10-60).

Fransız tarihçi Georges Duby çalışmasında büyük açıklıklar (grands défrichements) tezini ortaya artmıştır. Duby bu tezinde Orta Çağ’ın son dönemine doğru gelişen yeni yerleşim sisteminin, yani mezzarlar ve köyler arasında sayıları gittikçe artan çiftlik evlerinin insanın doğaya karşı tutumunda ve onunla ilişkisinde son derece önemli değişikliklere yol açtığını belirtmiştir. Bu değişim sonucunda da peyzajın geçici olmaktan ziyade kalıcı kapatılmasının artık norm haline geldiğini belirtmiştir. Bu çarpıcı saptamadan, Orta Çağ ormanlarının kalıcı olarak yerleşimlere açıldığı sonucu çıkmaktadır (Duby, 2014, s. 11-58).

Avrupa’da orman tahribatının belirgin şekilde durakladığı zaman aralığı Kara Ölüm’ün kıtayı sardığı dönem olmuştur. On dördüncü yüzyılın başında Avrupa nüfusu zirve noktasını görmüş ve 80 milyon sınırına dayanmıştır. Mevcut kaynakların üstünde kontrolsüzce artan “*bu kalabalık aç kitle*” tüm engellenme çabalarına rağmen günbegün ormanlık alanları talan etmeye yönelmiştir. Veba Avrupa’ya beklenmedik bir anda sıçramış ve beş sene boyunca (1347-1352) milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur¹⁰. Deyim yerindeyse Orta Çağ dünyasının ortasına atom bombası gibi düşmüştür. Dolayısıyla artık kaynakların besleyemeyeceği ölçüde

¹⁰ Büyük Britanya da dahil olmak üzere Avrupa’nın %30’dan fazla nüfusu veba kurbanı olmuştur.

kontROLSÜZ şekilde artan milyonlarca aç insanın ölümü Avrupa periferinde bir dizi değişim ve dönüşümü tetiklerken ormanları da yok olmaktan (kısmen) kurtarmıştır. Nitekim vebanın etkilerini çalan bazı tarihçilerin Kara Ölüm olmasaydı, Avrupa ormanlarının Etiyopya çöllerinden farksız olacağına vurgu yapmalarının nedeni de budur (Karaimamoğlu, 2022, s. 278-281).

Harita 3: Darby'nin Domesday (1086) Verilerine Göre Ormanlık Alanların Tahribatını Gösterdiği Haritası¹¹

Kaynak: Darby, 1977, s. 197.

Orta Çağ Avrupası'ndaki orman tahribatının ölçütüne dair kesin kanıtlara ulaşamadığı için net bir panorama çizmek zordur. Elimizdeki bilgilere dayanarak oluşturulan tahminler bulunmaktadır. Buna göre altıncı yüzyılın başında Avrupa'nın orman örtüsü toplam kara kütlesinin %80'nini kaplarken, on dördüncü yüzyılın başına gelindiğinde bu oran %50'ye gerilemiştir. Orta Çağ'ın son döneminde özellikle orta Avrupa'nın orman örtüsü kabaca %70'ten %50'nin altına inmiştir. Fransa'nın yarıdan fazlasının kaplı olduğu ormanlık alanlarının %25'e düştüğü tahmin edilmektedir. Nitekim ülkedeki ormanların 800-1300 yılları arasında 30 milyon hektardan 13 milyon hektara düştüğü tahmin edilmektedir. İngiltere'de durum daha da kötüdür. Rackham, İngiltere'nin 586 yılında 1/3'nün ormanlık olduğunu tahmin ederken, Domesday verileri 1086 itibarıyla oadaki doğal ormanların %90'ının temizlendiğini kaydetmiştir (Rackham, 2003, s. 107-132). İngiltere'deki ormanlık alanın 1350 yılında %10 olduğu yönündeki tahminler, sonraki yüzyılların araştırmaları ve Rackham'ın verileriyle karşılaştırınca, 1086'ya gelindiğinde araziye ağaçlardan temizleme sürecinin yaklaşık 9/10'nun tamamlandığı ortaya çıkmaktadır. Orta Çağ'ın son dönemde ormanlık alanlardan geriye yalnızca %5'i (yaklaşık 1,6 milyon dönüm) kalmıştır. Darby'nin de dikkat çektiği üzere bu rakam yıkıcı ormansızlaşmanın en net göstergesidir (Darby, 1977, s. 171-207). Baltalarla değiştirilen ekolojik düzen ve ağır ormansızlaşma, toprak erozyonu ve tortu aktarımının yanı sıra alüvyon süreçlerini de artırmıştır. Aynı zamanda ormanların tükenme noktasına gelmesi bu alanların kullanımıyla ilgili sosyal çatışmaları, vahşi hayvanların sayısını ve saldırganlığını, su baskınlarını ve (aşağıda açıklandığı üzere) orman koruma önlemlerinin/politikalarının geliştirilmesini/sıkılaştırılmasını da tetiklemiştir. İnsanların baltalı ellerinin yıkıcı

¹¹ Darby hazırladığı bu haritayla İngiltere'de ormanlık alanların yok olmanın eşiğine geldiğini göstermektedir.

tahribata yol açtığına dair ilk farkındalık Orta Çağ'ın son döneminde oluşmaya başlamıştır (Darby, 1956, s. 183-216; Stamper, 1988, s. 129-132).

2. Kraliyet Ormanlarının Korunmasına Yönelik Çıkarılan Yasalar ve Cezalar

İngiltere ve Avrupa'da ormanları korumaya yönelik oluşturulan ilk yasaların daha erken devirde, Orta Çağ'ın başlangıcına kadar uzandığı görülmektedir. Krallar, başta ekonomik nedenler ve kendi avlanma alanları gibi bir dizi şahsi endişelerle bazı ormanlık alanları koruma konusunda hassas olmaya gayret etmişlerdir. Örneğin, Burgonyalıların Kralı Gundobad'ın altıncı yüzyıldaki kanunu, ortak ormanın bir kısmını temizleyen/yok eden Burgonyalı veya Romalı herhangi bir tebaanın buna benzer büyüklükte başka bir araziyle telafi etmesi gerektiğini şart koşarken, altıncı yüzyıldan sekizinci yüzyıla kadar Franklar, Lombardlar, Vizigotlar ve Bavyeralıların yasaları meşe, kayın ve çeşitli meyve, fındık ve zeytin ağaçları da dahil olmak üzere değerli ağaçların yakılması, kesilmesi veya sökülmesi durumunda cezalar getirmiştir (Aberth, 2013, s. 90). Ormanları korumaya yönelik en ilginç yaptırımlardan birisi Wessex Kralı Ine'ye (688-726) aittir. Kral, ağaçların kesilmesi durumunda ağır para cezaları uygulamıştır ancak ağacın balta ve ateşle yok edilmesi arasında da bir ayırım yapmıştır; ağacın yakıldığı durumda kereste elde edilemeyeceğinden ya da yasanın deyişiyle “*ateş hırsız, balta ise muhbir olduğundan*” ateş nedeniyle oluşan orman tahribatına iki katı ceza uygulamıştır. Bu ayırım, sonraki yüzyılda kaybolmuştur (The Laws of the Earliest English Kings, 1922, s. 51, 71).

Erken Orta Çağ'da ormanların yönetimindeki bölgesel çeşitliliğe rağmen özellikle Karolenjler döneminde politikada bir miktar standartlaşma olmuştur. Şarلمان döneminde oluşturulmaya çalışılan orman politikaları bu durumun açık göstergesidir (Glacken, 1967, s. 334; Yavaş, 2021, s. 162,172). On üçüncü yüzyıla gelindiğinde de Kutsal Roma Cermen İmparatoru ve Almanya Kralı VII. Heinrich tarafından yayınlanan bir belge, ağaçların tarımsal amaçlarla kesilmesini felaket olarak tanımlamıştır. Kastilya Kralı X. Alfonso da ormanları koruma konusunda en sert cezaları getiren isimlerden olmuştur. On dördüncü yüzyılda “*Siete Partidas*” olarak adlandırılan yasayı kendisi yapmıştır. Bu yasada geçen bazı maddeler şu şekildedir:

“Kral, topraklarını nasıl korumalı? Köylerin veya diğer yerlerin yok olmasını sağlayarak ve aynı zamanda ağaçların, üzüüm bağlarının veya insanın yaşadığı herhangi bir şeyin, kin uğruna bile olsa kesilmemesini, yakılmamasını veya hiçbir şekilde zarar görmemesini sağlayarak.

Rüzgârlı bir günde saman, ağaç veya olgun tahılın yakınında ateş yakan kişi, bundan kaynaklanan zarardan sorumlu ve yükümlü kabul edilir.

Aynı zamanda Kral, ormanlara ateş yakılmamasını, bunu yaparken yakalananların ateşe atılmasını ve tüm mal varlığına el konulmasını emreder” (Kwiatkowska, 2007, s. 40-47).

Kral X. Alfonso ayrıca, günümüzde Avrupa'nın en önemli doğal güzelliklerinden biri olan Doñana'daki la Rocina ormanında Kraliyet avlanma yerini kurmuştur. 1351 Kastilya Mahkemeleri beş veya altı çamın üç dört meşale yapmak için kesildiğini, çam ve koru bakımından zengin ilçelerde yaşayanların bunları tarla elde etmek için yaktıklarını ve böylece her şeyin yok olduğunu kaydetmiştir. Bu gelişme üzerine Kral sert tepki göstermiş ve bir kararname yayınlanmıştır; “*Her kim iddia edildiği gibi ormanlardaki çam ağaçlarını veya yerel meclis korularındaki ağaçları tarım yapmak amacıyla keserse veya kökünden sökerse öldürülmeli ve tüm mal varlığına el konulmalıdır*” (Valladolid Courts in 1351, no. 61).

On beşinci yüzyılda, ormansızlaşma oranları hızlandıkça, IV. Enrique, Guipúzcoa konseylerinin talebi üzerine meşe, ceviz, kestane, dişbudak ve kayın plantasyonlarının sürülmüş arazinin on altı fit (4,8768 metre) yakınında tutulmasını zorunlu hale getirmiştir (Barros, 2001, s. 149-178).

İngiltere Orta Çağ'a ait orman düzenlemelerinde ayrı bir yere sahiptir. Normanların yönetimi ellerine geçirmesiyle birlikte çeşitli nedenlerle ormanları korumaya yönelik kurumsallaşma adımlarını başlatmışlardır. İngiltere'nin yeni sahipleri tarafından uygulanan orman politikası, Avrupa'da hayatta kalabilen daha bölgesel güç gruplarının aksine, merkezi otoritenin olağanüstü uygulanmasından kaynaklanmaktaydı. On üçüncü yüzyılda toplu olarak yaklaşık yetmiş ayrı orman bölgesinden oluşan İngiltere'nin kraliyet orman sistemi, ülkenin 1066'da Normandiya Dükü William tarafından fethedilmesinin ardından ortaya çıkmıştır (Douglas, 1967, s. 370-374). William, Norman orman yasalarını yeni ada krallığına, İngilizlerin nefretini çekecek şekilde ve çağdaş tarihçilerin de kınadığı bariz bir acımasızlıkla uygulayan kişiydi. Anglo-Saxon Kroniği, "*Fatih William'in*" baskıcı eylemleri arasında İngiltere'ye orman kanunu getirilmesini de ön plana çıkarmıştır:

"(Av) Oyunu için muazzam koruma yaptı ve bunun için kanunlar koydu. Geyikleri öldürenlere kör etme cezası verdi. Geyikleri ve domuzları korudu. Geyikleri çok sevdi. Sanki onların babasıydı. Üstelik tavşanların serbest bırakılmasını da emretti. Güçlüler bundan şikâyet ediyor fakirler ise bundan yakınıyordu. Ama kral o kadar hiddetliydi ki, hiçbirinin kinini umursamıyordu. Eğer yaşamak ya da topraklarını ellerinde tutmak istiyorlarsa, herkes kralın iradesini tamamen yerine getirmek zorundaydı" (The Anglo-Saxon Chronicle, 1961, s. 165).

Burada orman kanununun acımasız cezaları, kral otoritesinin keyfi kullanımı, baronlar ile kral arasındaki yasal mücadele potansiyeli ve kraliyet ormanlarının İngiltere'nin sıradan halkının üzerine getirdiği baskıcı yük vurgulanmaktadır. Orman yasasıyla koruma altına alınan hayvanlar kızıl geyik, alageyik, karaca ve yaban domuzudur. 1339 yılındaki bir yargı kararı karacayı listeden çıkarmıştır (Turner, 1901, s. x-xiv). Kronikte yer almayan önemli bir husus, kralların kraliyet ormanlarından elde ettiği gelirdir ancak ormanın bir gelir kaynağı olarak tam kullanımı, bir yüzyıl sonra II. Henry'nin hükümdarlığına kadar belirginleşmemiştir. Anglo-Saxon Kroniği, orman yasasını İngiltere'ye getiren kişinin Norman Fatihi olduğu iddiasında haklıdır ancak 1066 yılından sonra gelişen pek çok kurumda olduğu gibi, Norman yönetiminden önce gelen bazı emsaller de vardır. Örneğin ormanlık alanlarda avlanmanın düzenlenmesi "*Cnut Yasaları'nın*" bir devamıdır:

"...ve benim isteğim, herkesin kendi topraklarında ormanında ve tarlasında avlanma hakkına sahip olmasıdır. Ve herkes, korunmasını istediğim her yerde, av alanıma izinsiz girmekten kaçınacak yoksa ağır para cezasına çarptırılacak" (Douglas ve Greenaway, 1953, s. 430).

Domesday'de ayrı bölümde ele alınan Yeni Orman (New Forest) hakkında çok şey bilinmektedir. Yeni Orman ne yeni ne de tam anlamıyla bir ormandır. Aslında adı, bölgenin ilk kez 1079 yılında kraliyet avlanma alanı olarak belirlendiği zamandan gelmektedir¹². Fatih William bölgeyi ve İngiltere genelinde yirmi bir alanı ağaçlandırmıştır. Bu ormanlıkta avlanma alanını oluşturan 150 mil karelik arazi kraliyet mülkiyetine alınmıştır. Ormanı kraliyet avı için korumak amacıyla da katı yasalar uygulanmıştır. Burada, mallarını takas etmeye ikna edilenlerin dışında yüzlerce aile zorla bölgeden uzaklaştırılmış ve para cezaları kesilmiştir. Kısa zaman sonra bölgedeki köylülerin yardım olmadan hayatta kalamayacakları ortaya çıkmıştır (Aberth, 2013, s.

¹² Yeni avlanma alanı olarak tercüme edilen Latince nova ormanından türetilmiştir.

91-123). Bu nedenle büyük bir hoşnutsuzluğun ardından yerel halka nihayet hayvanlarını otlatma konusunda ortak hak tanınmıştır. Bu, bugün varlığını sürdüren “*Ortak Hakların*” oluşturulmasındaki ilk adımdır. Bu haklar ağaçlandırma yapılmadan önce yaygın olan uygulamaları düzenlemekteydi. Ayrıca geyiklerin korunmasını sağlamak için yılın belirli zamanlarında bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Aradan geçen 900 yıldan fazla bir süre sonra dahi bu ortak haklar hâlâ varlığını sürdürmekte ve yasalarla korunmaktadır. Ortak haklara sahip olan kişilere ortak denmektedir. Bugün New Forest’da faaliyette bulunan yaklaşık beş yüz kişi, toplamda 7.000 hayvan yetiştirmektedir. İngiltere’de bu bölge günümüzde Milli Park ilan edilmiştir (A Calendar of New Forest Documents, 1244-1334, Young, 1979, s. 7-17).

Tablo 1: New Forest’da 1484-1494 Yılları Arasında Kaçak Geyik Avcılığı Yapanların Sosyal Sınıflara Göre Dağılımı

Sosyal Sınıflar	Suç Sayısı	Toplamın Yüzdesi
Centilmenler Arasından Newton Bury’den Elizabeth Bedyng İsimli Bir Hanımefendi.	18	12.5
Toprak Sahibi (Efendi)	5	3.5
Şövalye	1	0.7
Çiftçi	43.	30.3
Hizmetkar	6	4.2
Şerif	2	1.4
Ruhban Sınıfı Üyeleri	10	7
Keşiş	3	2.1
Çiftlik Çalışanı	16	11.3
İşçi	10	7
Kasap	5	3.5
Terzi	4	2.8
Fırıncı	2	1.4
Kumaşçı	3	2.1
Ok Yapımcısı	1	0.7

Kaynak: A Calendar of New Forest Documents, 1983, s. 1-24, 30-36.

Domesday araştırmasının yapıldığı 1086 yılında, Fatih William’ın orman yasasını kraliyet topraklarının sınırlarının ötesinde uyguladığı anlaşılmaktadır; kraliyet ormanının yetki alanını Shrewsbury Kontu ve Winchester Piskoposu gibi büyük toprak sahiplerinin mülklerine kadar genişletmiştir. Bu politikalar, William’ın oğlu ve halefi William Rufus (1087-1100) döneminde de sürdürülmüştür. I. Henry (1100-1135) halkın isyana varan hoşnutsuzluğu sebebiyle taç giyme töreninde orman kanununun hafifletilmesini vaat eden bir kanunname yayınlamıştır. Bu kanunnamede de kraliyet ormanının erişim alanı korunmuştur. Kral I. Henry de halkı yatıştırdıktan sonra birçok ilçede yeni ormanlık alanlar kurdurmuştur. Yeni adımlarını kraliyet ormanının içinde ve dışında odun kesenler için para cezaları çıkartarak güçlendirmiştir. Henry hükümdarlığı

dönemindeki 1130 tarihli mahkeme kaydı (Pipe Roll) günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kayıt bir dizi kraliyet yargıcının ve hatta bizzat kralın başkanlık ettiği orman davalarını içermektedir. Bu dönemde kraliyet ormanı için tam teşekküllü bir idari yapı ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Nitekim ormancılar sıkı denetim yaparak ağır para cezaları kesmişlerdir. Ancak aynı zamanda özellikle manastırlara tüzüklerle birçok muafiyetler de tanınmıştır.

Ormana yönelik yapılan ihlaller için sabit ödemeler yapılması ve bu gelirden ormancılara tazminat ödenmesi aynı zamanda ormanlara karşı düzenli suç işlendiğini göstermektedir. Kral Stephen'ın (1135-1154) sonraki hükümdarlığı sırasında iç savaş nedeniyle orman kanunu işlevsiz hale gelmiştir. Kral II. Henry (1154-1189) tarafından başlatılan kraliyet orman kanunu, Angevin dönemi kraliyet ormanının yeniden canlanmasına ve düzenlenmesine işaret etmektedir. Öyle ki sonraki yüzyıllar boyunca orman temel yönetim özelliklerinden birisi olmuştur. Belki de Henry'nin bu bağlamdaki en önemli eylemi saltanatının sonlarına doğru, 1184'te Assize of the Forest olarak da bilinen “*Woodstock Ağır Cezası*” (Assize of Woodstock) kanunlaştırmasıyla gerçekleşmiştir. Bu yasayla oldukça ayrıntılı yenilikler getirilmiştir; on iki şövalyeden oluşan bir jüri kurulması ve bunların yargıladığı orman suçlarının krala teslim edilmesi istenmiştir. Aynı zamanda toprak sahiplerinin kendi sınırlarındaki ormanları kral adına korumak için bekçiler/ormancılar çalışmaları zorunlu hale getirilmiştir. Görevi suistimal eden ormancıların bunu “*canıyla*” ödeyeceği açık şekilde belirtilmiştir (Young, 1979, s. 11-17; Aberth, 1993, s. 97-105; Grant, 1991, s. 12-16; Wilson, 2004, s. 1-16).

Kraliyet ormanının tamamının bölündüğü dört idari birimin her birine atanan dört orman yargıcı (iki şövalye ve iki din adamı) ve bunların da üstünde kraliyet ailesinden iki üyenin bulunmasıyla cezalar verilmiştir. Kraliyet ailesinden bu kurula üye olanlar tüm ormancılar üzerinde yetkiye sahip oldukları için hayvan ve ormanların hepsi kendi sorumluluk alanlarıydı. Ayrıca tüm yargıçların, koruyucuların ve ormancıların cezayı yerine getireceklerine dair yemin etmeleri gerekmiş ve göstergeler, görevdeki kusurları nedeniyle ara sıra verilen para cezalarına rağmen, orman memurlarının aynı zamanda krallığa son derece sadık olduklarını da göstermiştir. Kral II. Henry Assize of Woodstock'u ortaya koyarak 1166 tarihli Clarendon Ağır Cezası'nda (Assize of Clarendon) olduğu gibi krallık genelinde tek tip adalet sistemini empoze etmeyi amaçlamıştır. Richard FitzNigel, “*The Dialogus de Scaccario*” başlıklı eserinde orman mahkemelerinin on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda “*eyre*” (gezici mahkemeler) ve daha sonra engizisyon sistemleri de dahil olmak üzere benzer bir adli mekanizmanın benimsenmesi gibi birçok bakımdan ortak hukukla paralellik gösterdiğini belirtmiştir. Orman mahkemelerinin aynı zamanda, genel hukuk mahkemelerinin yaptığı gibi, tecavüz, hırsızlık veya cinayet gibi geyik ile hiçbir ilgisi olmasa bile bir dizi cezai suçlamaya da baktığını anlatmıştır. FitzNigel ayrıca ormana ve başta geyik olmak üzere av hayvanlarının habitatlarına karşı en yaygın suçun ağaç kesmek olduğunu belirtmiştir. Pipe Rolls kayıtları da bunu doğrulamakta ve ormana yönelik suçlar arasında evlerin, değirmenlerin, tuz ve diğer madenlerin inşa edildiğini ortaya koymaktadır (Richard FitzNigel, 1983, s. 60; A Calendar of New Forest Documents, 1244-1334, s. 6).

I. Richard (1189-99) döneminde orman politikası çok az değişmiştir. Hükümdarlığının sonlarına doğru çıkardığı 1198 tarihli Orman Ağır Cezası'nda suçluların gözlerinin kör edilmesi ve testislerinin kesilmesi gibi ölüme varan ağır cezalar getirmesi dikkat çekici bir olaydır. Vergiye karşı suçlar ise eskiden olduğu gibi yalnızca para cezasıyla sonuçlandırılmıştır. İngiltere'de orman yasasında Woodstock Ağır Cezası'ndan bu yana en önemli değişiklik Kral John'un (1199-1216) çalkantılı hükümdarlığı sırasında olmuştur; 1215 tarihli Magna Carta'da kraliyet ormanına ayrılan üç madde vardır:

“Madde 44: Orman dışında yaşayan hiç kimsenin, fiilen bir suçla itham edilmedikçe veya başkası adına kefil olmadıkça, orman mahkemesinin huzuruna çıkmasına gerek yoktur.

Madde 47-48: John’un hükümdarlığı döneminde oluşturulan tüm orman bölgeleri iptal edilecek ve on iki şövalyenin, ormanlar ve ormancılarla ilgili halka kötü eylemleri araştırılacak” (Grant, 1991, s. 137-138; Hart, 1966, s. 7; Young, 1979, s. 60-66).

Bu hükümlerin, 1175'ten bu yana en baskıcı olduğu düşünülen ve 4000 £'u aşan para cezası toplayan 1212 yılındaki forest eyre (gezici orman mahkemesi) tarafından tetiklendiği görülmüyor. Görünüşe göre Magna Carta'nın asıl önemi, kraliyet ormanının ortak hukukun sınırlarının dışında olması ve yalnızca krala tabi olduğu fikrini tersine çevirmesiydi. Kral John burada şu noktayı beyan etmek zorunda kalmıştır: *“Ormanlarımızı ve hayvanlarımızı yalnızca kendi kullanımımız için değil aynı zamanda sadık tebaamızın kullanımı için de tutuyoruz.”* Magna Carta'nın genel amacında olduğu gibi, orman kanunu da artık tüm bölgenin anayasal iradesine karşı sorumlu görülmüyordu. Bu yeni durum ise gelecek nesiller için bir çatışma kaynağı olmuştur.

Ormanlarla ilgili olarak, Magna Carta'da ortaya konan düzenlemenin yerini 1217 yılında III. Henry tarafından (1216-1272) oluşturulan *“Orman Şartı”* (Forest Charter) almıştır. Kral ülke içindeki konumu güçlendirmek adına halkın şikayetlerini de dikkate alarak bu yolu seçmiştir. Av hayvanlarından ziyade özellikle hayvanların habitatlarıyla (ağaçlık alanlar) ilgili hükümler açısından bu II. Henry, Richard ve John tarafından oluşturulan bütün ormanlık alanların ağaçsızlaştırılmasına neden olmuştur. III. Henry bu durum yıkıcı tahribatı engellemek için 1257 yılında birçok İngiliz ormanında tekrar bir dizi korucu önlem alma yolunu gitmek zorunda kalmıştır (Calendar of Close Rolls, Henry III: Volume 10, 1256-1259). Magna Carta gibi, *“1217 Orman Şartı’da”* kral ve tebaası arasında ormanla ilgili daha sonraki tüm anlaşmazlıkların mihenk taşı haline gelmiş ve taca verilen desteğin devam etmesinin bir koşulu olarak 1267, 1297 ve 1300'de yeniden onaylanmıştır. Baronların ellerinden geldiğince kraliyet ormanının kapsamını daraltmaya yönelik girişimleri III. Henry'nin oğlu I. Edward (1272–1307) ve II. Edward'ın (1307-1327) saltanatında da yankılanmaya devam etmiştir. IV. Henry'de (1422-1471) bu girişimlere karşı durmak için ormanları korumaya yönelik yasalar çıkartmıştır (Alison, 1981, s. 72-78). Bu yasa da geçen bir ibareye göre sadece zorunlu hallerde (ayrıntıları açıklanmıştır) az sayıda ağaç kesimi yapılabileceği ve bu yapılırken de bazı ağaçlara kesinlikle zarar verilmemesi gerektiği emredilmiştir (Whitaker, 1823, s. 345-346). İngiltere’de William ile başlayan ve gelişim gösteren ormanları korumaya yönelik bürokratik şema, Fransa’da ancak XIV. Louis’in 1669’da yayınladığı *“Fransız Orman Nizamnamesi”* ile hayata geçebilmiştir. On yedinci yüzyıl boyunca İngiltere ve Fransa’daki katı orman ve kereste mevzuatı, doğal kaynakların tahribatına ilişkin tarihsel kanıtlardan ve insan kaynaklı çevresel değişiklikler riskine ilişkin artan farkındalıktan ilham almıştır. I. James’in 1610’da söylediği *“her gün olduğu gibi ormanların kesilmesine katlanılırsa, geriye hiçbir şey kalmayacak”* sözü bu süreci en iyi şekilde özetlemektedir (Keith, 1983, s. 198).

Sonuç

Ormanlar Orta Çağ Avrupası’nda gerek tarımsal faaliyetler gerek yerleşim gerekse ısınma gibi amaçlarla tahribata uğratılmıştır. Nüfus artışına ters orantılı olarak ormanlar azalmıştır. Bunun sebebi Avrupalıların baltalı elleridir. Ormanların kutsandığı, ağaçların saygı gördüğü inanç temelli eylemler dahi orman tahribatını engelleyememiş aksine paganların kutsadıkları ağaçlar, korular, ormanlar Hristiyanlığın resmi kabulüyle yok edilmeye başlanmıştır. İnanç gereği kutsanan ormanlar yine inanç uğruna yapılan manastırlar için tahrip edilmiştir.

Ormanlar Orta Çağ için sadece ağaçların, hayvanların gözle görülmeyecek kadar canlı-cansız organizmaların bir arada var olduğu kapalı bir alan değildir. Ona tüzel bir varlık konumu atfedilmiştir. İnsanlar tarafından yönetilen bir yer olarak görülmüştür. Kent ve kır yaşamında artan nüfus yükünün taşınması için orman önemli bir kaynak olmuştur. Fakat bu kaynaktan onu tahrip ederek faydalanan Avrupa çölleşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle yedinci yüzyıldan on dördüncü yüzyıla kadar süren tam yedi yüzyıllık tahribat Batı Avrupa'nın çok büyük oranda ormanlık alanı kaybetmesine neden olmuştur. Avrupa'yı saran Kara Ölüm insanlar için felaket, ormanlar için kurtuluş olmuştur. Nitekim orman tahribatının temel sebebi olan demografik yoğunluk bu salgınla azalmıştır. Orta Çağ'ın sonlarında iyice azalan ormanları tahribattan korumak için İngiltere başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde önlemler alınmış, caydırıcı yasalar çıkarılmıştır.

İngiltere sert yaptırımlarda bulunmasıyla ve orman düzenlemelerine ilişkin ilk kurumsallaşma adımlarını atmasıyla öne çıkmaktadır. İngiltere'de kralların bizzat başkanlık ettiği orman mahkemeleri kurulmuş ve ağır cezalar verilmiştir. İngiltere gibi Fransa da ormana dair yasalar çıkarmış olmasına karşın ülkedeki kurumsallaşma adımları çok uzun zaman sonra gerçekleşmiştir. XIV. Louis döneminde Fransız Orman Nizamnamesi yayınlanmıştır.

Son olarak şunu belirtmek gerekirse Orta Çağ Avrupası'nda ormanın önemi gerçek anlamıyla algılanamamıştır. Bu durum II. Charles'in emriyle 1660 yılında kurulan İngiliz Kraliyet Cemiyeti'nin Britanya'nın ilk çevrecisi olan John Evelyn'den ormanlara ve adada yaşanan kereste krizinin çözümüne dair geniş ölçekli bir rapor hazırlamasını istemesine kadar da sürmüştür.

Kaynakça

- [1] A Calendar of Close Rolls, Henry III: Volume 10, 1256-1259.
- [2] A Calendar of New Forest Documents, 1244-1334.
- [3] A Calendar of New Forest Documents: The Fifteenth to the Seventeenth Centuries (1983), D.J. Stagg (Ed.) Hampshire Record Series, London.
- [4] Aberth, John (2013), *An Environmental History of the Middle Ages The Crucible of Nature*, Routledge, Abingdon.
- [5] Alison, Robert M. (1981), "The Earliest Traces of a Conservation Conscience", *Natural History*, 90/ 5, (72-78).
- [6] Barros, Carlos (2001), "The Humanisation of Nature", *The Medieval History Journal*, 4/2, (149-178).
- [7] Bloch, Marc (1961), *Feudal Society*, University of Chicago Press, Chicago.
- [8] British Library, Ms. Tiberius, B.V. pt. 1, fol. 6.
- [9] Cantor, Norman (1993), *The Civilization of the Middle Ages. A Completely Revised and Expanded Edition of Medieval History. The Life and Death of Civilization*, Harper Collins, New York.
- [10] Cook, Arthur Bernard (1903), "Zeus, Jupiter and the Oak", *The Classical Review*, 17/3, (174-186).
- [11] Dante (2018), *İlahi Komediya*, (Çev: Sevinç Elpida Kara), Alfa, İstanbul.
- [12] Darby, H. C. (1956), *The Clearing of the Woodlands in Europe*, William L. Thomas (Ed.), *Man's Role in Changing the Face of the Earth içinde* (183-216), University of Chicago Press, Chicago.
- [13] Darby, H. C. (1977), *Domesday England*, Cambridge University Press, Cambridge.
- [14] Douglas, David C. (1967), *Villiam the Conqueror*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- [15] Douglas, David C. ve Greenaway, George W. (1953), *English Historical Documents 1042-1189*, London.
- [16] Duby, Georges (2014), *L'Économie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident médiéval*, Flammarion.
- [17] Dyer, C. (1991), *Hanbury: Settlement and Society in a Wooded Landscape*, Leicester University Press, Leicester.
- [18] Eco, Umberto (1959), *Art and Beauty in the Middle Ages*, Yale University Press, New Haven.
- [19] Georgius, Agricola (1950), *De Re Metallica*, (Latince den Çev. Herbert C. Hoover ve Lou H. Hoover), Dover Publications, New York.
- [20] Glacken, Clarence (1967), *Traces on the Rhodian Shore. Nature and Culture in Western Thought from Ancient Times to the End of the Eighteenth Century*, University of California Press, Los Angeles-London.
- [21] Grant, Raymond (1991), *Royal Forests of England*, Sutton Pub Ltd., Gloucestershire.
- [22] Green, Miranda J. (1992), *Dictionary of Celtic Myth and Legend*, Thames and Hudson, London.
- [23] Grindle, Gilbert E. A. (1892), *The Destruction of Paganism in the Roman Empire from Constantine to Justinian*, Kent&Co. London.
- [24] Hart, Cyril E. (1966), *Royal Forest: A History of Dean's Woods as Producers of Timber*, Clarendon Press, Oxford.
- [25] Higounet, Charles (1966), "Les forêts de L'Europe occidentale du Ve au XIe siècle", *Agricoltura e Mondo rurale in Occidente nel'alto medioevo*, *Settimane di studio del centro italiano di studi sull'alto medioevo*, 13, Presso la sede del Centro, Spoleto, (343-398).

- [26] <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/sturm.asp> (Erişim Tarihi: 03.02.2025).
- [27] Karaimamoğlu, Tolgahan (2022), Kara Ölüm Ortaçağ Dünyasını Yok Olmanın Eşiğine Getiren Veba, Kronik, İstanbul.
- [28] Karaimamoğlu, Tolgahan (2023), Tanrı'nın Öfkesi Ortaçağ Avrupası'nda Doğal Afetler ve Büyük Felaketler, Kronik, İstanbul.
- [29] Keith, Thomas (1983), Man And The Natural World, Pantheon Books, New York.
- [30] Kwiatkowska, Teresa (2007), "The Sadness Of The Woods is Bright: Deforestation and Conservation in the Middle Ages", *Medievalia*, 39, (40-47).
- [31] Lucretius (1957), On the Nature of Things, E. P. Dutton, New York.
- [32] Meiggs, Russell (1982), Trees and Timber in the Ancient Mediterranean World, Oxford University Press, Oxford.
- [33] Pliny the Elder (1855), Natural History, Taylor and Francis, London.
- [34] Quiller-Couch, Arthur (1910), The Oxford Book of Ballads, Clarendon, Oxford.
- [35] Rackham, Oliver (2003), Ancient Woodland, its History, Vegetation and Uses in England, Castlepoint Press, Dalbeattie.
- [36] Richard FitzNigel, Dialogus de Scaccario: The dialogue of the Exchequer, Charles Johnson (Ed. and Trans.) Clarendon Press, Oxford.
- [37] Stamper, Paul (1988), "Woods and Parks", Grenville Astill and Annie Grant Basil Blackwell (Ed.), The Countryside of Medieval England içinde (129-132), Oxford Press, Oxford.
- [38] The Anglo-Saxon Chronicle (1961), Dorothy Whitelock (Ed.), New Brunswick.
- [39] The Laws of the Earliest English Kings (1922), F.L. Attenborough (Ed. and Trans.), Cambridge University Press, Cambridge.
- [40] The New Science of Giambattista Vico (1961), Thomas Goddard Bergin and Max Harold Fisch (Ed. and Trans.), Anchor Books, New York.
- [41] Toutain, J. (1907-1920), Les Cultes Païens dans l'Empire Romain, vol. III, Ernest Leroux, Paris.
- [42] Turner, G. J. (1901), Select Pleas of the Forest, Selden Society, 13, London.
- [43] Valladolid Courts in 1351, petition no. 61.
- [44] Whitaker, Thomas Dunham (1823), An History of Richmondshire in the North Riding of the County of York, Longman & Co, London.
- [45] Williams, Michael (2006), Deforesting The Earth From Prehistory to Global Crisis An Abridgment, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- [46] Wilson, Dolores (2004), "Multi-Use Management of the Medieval Anglo-Norman Forest", *Journal of the Oxford University History Society*, 1, (1-16).
- [47] Yavaş, Halil (2021), "Baltık Bölgesinin Hristiyanlaştırılması ve Kolonizasyonlaştırılması Sürecinde Wend Haçlı Seferleri'nin Tesiri (1147-1172)", *Journal of Universal History Studies*, 4/2, (159-177).
- [48] Young, Charles R. (1979), The Royal Forests of Medieval England, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania.
- [49] Zon, Raphael (1920), "Forests and Human Progress", *Geographical Review*, 10/3, (139-166).